

Bir insan şəxsiyyətinin xalqın düşüncə və ideologiyasına nə dərəcədə təsir etdiyi barədə müfəkkir və filosofların müxtəlif yanaşmaları mövcuddur. Ümumi qənaət bundan ibarətdir ki, həmin şəxsiyyətlər xalqının çoxəsrlik tarixi boyunca düşüncələrdə mövcud olanları, dövrünün çətinliklə dərk edilən ideyalarını aydın və dəqiq ifadə edirlər. Cəmiyyət üzərində isə sözlər deyil, yalnız ideyalar möhkəm hakimiyyətə malik olduğundan ideya daşıyıcıları strateji məqsədlərə nail olmağın mümkünliyünü də sübut etməyə qabil olmalıdır. Bəllidir ki, ideyalar güclü, ədalətli və bəşəri hisslərlə yaşayan insanların - liderlərin əqli və qüvvəsi ilə həyata keçirilməlidir. Əks halda, o, xayıldan başqa bir şey olmayacaqdır. Əsl liderlər konstruktiv adamların xüsusi bir zümrəsi olmaqla öz işlərində sırf şəxsi prinsipləri əldə rəhbər tutmur, kütlələrin zəif cəhətlərini, həqiqət haqqında anlayışlarını, sədaqətlərini nəzərə alır, mövcud şəraitə uyğunlaşdırmağı bacarırlar.

Əvvəlki tərəqqinin əldə etdiklərinin və böhran mühitində yaranan yeni ideyaların şübhə altına alınması fikri inkişafın əsasını təşkil edir. Hakimiyyət strukturlarında isə cəmiyyətin inkişafına yeni nəfəs vermək qabiliyyətinə malik düşünən insanlar - liderlər həlledici mövqə tutan güclü insanlar olur. Liderlə xalqın qarşılıqlı münasibət sistemi özü önəmli maraq kəsb edir. Siyasi liderlər hakimiyyətdən özləri üçün deyil, yaratdıqları əqidə naminə istifadə edərək ölkəsinin inkişafı, gələcək nəsillər naminə öz siyasi məkanında işləməkdən zövq alırlar. Görkəmli liderlər zamanınınin fəvqinə yüksəldikcə biliklərin, məqsədlərin hərtərəfli, son dərəcə üstün səviyyəsini müəyyən etməklə bunları özündən sonra gələn liderlər üçün də zərurətə çevirir. Bu qəbildən olan liderlər insanlara çox yaxındır, doğma ölkəsini uğurlara aparan yolları bilir, bu barədə konstruktiv ideyalarla zəngindir və qarşıdakı məqsədlərə doğru həyatı maraqlar sistemini nəzərə almaqla xalqla birlikdə gedir.

Parlaq şəxsiyyətli liderlər dövründə konsepsiya və liderin özü kimi o qədər parlaq, müstəqil və güclü olur ki, onların siyasət və psixologiyası bütöv ölkənin siyasət və psixologiyasına çevrilir. Lider olmayan cəmiyyətlərdə və lidersiz dövrlərdə isə xalq adətən pragmatik siyasətçiləri irəli çəkir, onların arxasınca gedir. 1988-1993-cü illərdə ölkəmizdə baş verən hadisələr də bunu təsdiq etdi.

Xalqın, Vətənin taleyi ilə yaşayan tarixi şəxsiyyət

Bütün ölkələrdə olduğu kimi, Azərbaycanda da iqtisadi-siyasi yüksəliş xalqa və ölkəyə rəhbərlik edən liderlə sıx bağlıdır. Xalqımızın daxili zənginliyi, yüksək dərəcədə dözümlü-lüyü, sabitliyi və inkişaf xüsusiyyətləri daxili strukturları ilə əlaqədardır. Hətta keçmiş Sovetlər İttifaqında belə regionumuzun əhəmiyyətini və xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq rəhbər şəxslərin dinamik, işgüzar, istedadlı olmasına xüsusi fikir verilir. Liderin özünün məhsuldar proqramı, öncəgörmə intuisiyası və hissetmə qabiliyyəti olduqda onun fəaliyyətində gələcək hadisələrin əks-sədası duyulur.

Azərbaycanın çoxmillətli tərkibi, Ageosiyasi vəziyyəti, bəzi qonşu ölkələrin təzyiqi, təsərrüfatının, iqtisadiyyatının inkişafı liderdən hərtərəfli dünyagörüş, dərin bilik dairəsinə malik olma, daxilin müştəşəkliklə tələb edir. Belə olduqda siyasi fəaliyyət əmsali və ya siyasi impakt faktorunu xüsusilə yüksək olan lider lazımi vaxtda qeyri-adi qərarlar qəbul edə bilir. Nəzərə alsaq ki, Azərbaycan nadir məmləkətlərdəndir ki, xalqının qan yaddaşında min illərin dövlət və dövlətçilik rüseymləri vardır. Bunları nəzərə almadan hansısa ölkənin dövlət quruluşunu, idarə edilməsi qaydalarını olduğu kimi təkrar etmək qeyri-mümkündür.

Siyasətçi liderin tarixi şəxsiyyətə çevrilməsi üçün insanlarnın ətrafında mövcud olan düşüncələri, fikirləri aşkara çıxarmağı, onları dəqiq formalaşmış ideyalar şəklində əsrin, gələcəyin ideyası kimi təqdim etməyi bacarmalıdır. Dünya təcrübəsi də göstərir ki, tarixi şəxsiyyətlərin ictimai şüura təsiri bəzən o qədər böyük olur ki, nəticədə sivilizasiyada dönüş baş verir. Tarixi şəxsiyyətləri siyasətçi liderlərdən fərqləndirən əsas xüsusiyyətlərdən biri də ideyaların həyata keçirilməsi metodlarının düzgün müəyyənləşdirilməsi ilə kütlənin və müxalif olanların müqavimətini zəiflədə bilməsidir. Həmçinin yalnız növbəti seçkilər haqqında deyil, gələcək nəsillər barədə düşüncənə siyasətçi liderlər tarixi şəxsiyyətə çevrilə bilirlər.

Azərbaycanda qədim tarixə malik dövlətçilik ənənələri dəfələrlə qırılmış, yenidən bərpa edilmişdir. Həmin dövlətçiliyin ayrı-ayrı məqamları, təzahürləri, vahid və böyük bir tarixi prosesin hissələri isə Azərbaycan ərazisindəki qədim dövlətlər, imperiyalar, xanlıqlar, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti və Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikası olmuşdur. Tarixin müxtəlif dövrlərində yaranmış və müəyyən müddətdə fəaliyyət göstərmiş dövlət qurumları arasında bilavasitə tarixi varisiik olmasa da, milli-mənəvi, mədəni varisiyilin olması dövlətçilik ənənələrinin bütöv proses kimi dəyərləndirilməsinə imkan verir. Məhz ümummilli lider Heydər Əliyev müstəqil Azərbaycanın möhkəmləndirilməsi ilə yanaşı, dövlətçilik tariximizin müasir mərhələsinin kəsilməziyinin təmin edilməsi, tarixi şüurumuzun bərpa olunması sahəsində məqsədyönlü iş apardı. Bir sözle, dövlət quruculuğu ilə yanaşı, dövlətçiliyin inkişafı sahəsində xüsusi xidmətlər göstərdi. Bununla əlaqədar olaraq ulu öndər yeni əsr və

üçüncü minillik münasibətilə xalqa müraciətində deyib: "XX əsrdə bizim qazandığımız uğurlar, o cümlədən müstəqil dövlət qurmaq əzmimizin köklərini uzaq və yaxın tariximizdə, xüsusilə XIX əsrdə formalaşmış və təşəkkül tapmış qaynaqlarda axtarıb tapmaq lazımdır". Doğrudan da, XX əsrin əvvəllərində milli özünüdərk istiqamətində böyük addımlar atılsa da, milli dövlətimizin fəaliyyət dövrü çox qısa olduğundan dövlətçilik şüuru formalaşa bilmədi. Ötən əsrin sonunda yenidən müstəqillik əldə etdikdən sonra ilkin olaraq yenə də etnik-millil şüurun inkişafı müşahidə olundu. Dövlətçilik ənənələri zəiflədi-yənən siyasi özünüdərk və dövlətçilik şüurunun bərpası daha çətin və ləng həyata keçirdi.

Bütün ölkələrdə olduğu kimi, Azərbaycanda da çoxlu etnik qrupları olduğundan dövlətçilik şüuru inkişaf etmədən, dövlətçiliyə adekvat olan millətçilik geri qala-qala etnik-millil hissələrin qızışması daha çox ziyan gətirirdi. Həmin dövrdə hakimiyyətdə olanların çox böyük qəbahətli addımları hamımıza yaxşı məlumdur. Ötən əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində keçmiş Sovetlər İttifaqından ayrılaraq müstəqil dövlət olmaq şansını qazananda hadisələr böyük sürətlə bir-birini əvəz etməklə fikirləri, düşüncələri belə qabaqlayırdı. Kortəbii gədən prosesləri heç olmasa intuitiv qiymətləndirib istiqamət seçməyə qadir siyasi liderin olmamasına görə cəmiyyət özü də bütövlükdə hadisələrin kortəbii axarına düşmüşdü. Məhz bu səbəbdən də 1993-cü il-dən sonra da ilk dövrlərdə əhəli baş verən sürətli ictimai-siyasi proseslərinə nəzəri səviyyədə belə düzgün dərk etmək iqtidarında deyildi. İndi həmin illərə yenidən nəzər saldıqda hadisələrin qanunauyğunluqla düşülməsinin, bir-birini tamamlamasının müəyyən bir nizamə tabe olduğunun şahidi olurıq. Artıq fikir və düşüncələrin hadisələrin arxasınca

Heydər Əliyev şəxsiyyətinin müdrikliyinin bir əlaməti də optimal zaman və məkanda güzəşt etmək qabiliyyətidir. Doğrudan da, "Əsrin müqaviləsi" kimi beynəlxalq layihələrin həyata vəsiqə alması, öz siyasi xəttini yeritmək mahiyyətindən çıxış edərək böyük və ali maraqlar naminə kiçik və cari maraqlarda qarşı tərəfə güzəşt etmək tələyüklü, həlledici məsələlərdə ısrarlı olmaqla, xırda və öləri məsələlərdə müvəqqəti yan keçməyi bacarmaq qabiliyyətidir.

süründüyünü deyil, onları qabaqladığını və onlara istiqamət verdiyini görürük. Bu isə böyük bir zəkanın mövcudluğundan və təsirindən qaynaqlanır.

Ötən əsrin sonlarında ulu öndər ali hakimiyyətə gələndə Azərbaycan dövlət böhranı son həddə idi, dövlətsizlik şəraiti yaranmışdı və hər şey sıfırdan başlandı. Məhz bu səbəbdən də müasir Azərbaycan dövlətinin yaradılması Heydər Əliyevdən əl ilə bağlıdır. O, Azərbaycanda sadəcə dövlət qurmaqla kifayətlənmədi, dövlətçilik ənənəsini formalaşdırdı, dövlətçilik ideologi-

yasını, psixologiyasını yaratdı. Dövlətçiliyin formalaşması təkə bu günə deyil, gələcəyi, övladlarımızın sabahını düşünmək istəyi ilə bağlıdır. Həmin dövrün nəslinə xitabən ulu öndər demişdir: "Siz gələcək övladlarınızı, nəvələrinizi də düşünməlisiniz ki, onlar necə yaşayacaqlar... Bu bizim hamımızın vəzifəsidir". Görkəmli dövlət xadimi U.Çörçillin bir fikrini xatırlamaq yerinə düşər: "Siyasətçi növbəti seçkiləri, əsl lider isə gələcək nəsillər barədə düşü-nür".

Heydər Əliyev siyasətə iqtisadiyyatdan, mədəniyyətdən, milli-mənəvi dəyərlərdən fərqli, müstəqil müstəvidə yanaşmışdı. Onun bütün sahələrdə yüksək intellektual səviyyəyə malik olması bütün siyasi kursu, təhlükəsizlik, ordu quruculuğu, iqtisadiyyatın möhkəmləndirilməsi, xarici siyasət və s. kompleks şə-kildə həyata keçirməsinə imkan verirdi. Heydər Əliyevin siyasi gücü onun fərdi keyfiyyətləri, böyük siyasi təcrübəsi ilə yanaşı, haqq-ədalətli müdafiə etməsində idi. Güc mərkəzlərinin regionda münəqışə tərəflərini liderləri arasındakı "çəki" fərqi-ni azaltmaq üçün də Ermənistan lideri-nə siyasi dəstək verməkləri bəlli idi. Məhz ulu öndərin global siyasətdə ən böyük uğurlarından biri də regionumuz geosiyasi müstəvisində iqtisadi maraqların intensivliyini artırmaq, böyük güc dövlətlərinə sünü şəklidə formalaşdırılması ermənipərəstlikdən uzaqlaşdıraraq iqtisadi maraqlar müstəvisinə cəlb etmək oldu. Azərbaycan haqqında həqiqətlər dünyaya çatdırıldı, yerli iqtisadiyyata böyük sərmayələr qoyulmasına nail oldu. Yalnız bundan sonra böyük dövlətlər ölkəmizdə stabilliyin təmin olunmasında maraqlı oldular. Lakin bəllidir ki, regionda sabitliyin dayanıqlı olmasının ən mühüm şərti cəlb olun-duğumuz problemin həll olunması idi. Bu məqamda güclü beynəlxalq

mizdə qanunçuluğu, asayışı və əmin-amanlığı bərpa etməsi də hakimiyyətin ən böyük uğurlarındanır. Güclü dövlətin olması isə vətəndaş cəmiyyətinin formalaşması, demok-ratikləşmənin dərinləşməsi, cəmiyyət-in bütün sferalarında fikir plüraliz-mi, söz və mətbuat azadlığının təmini üçün ilkin şərtidir. Hakimiyyətinin ilk illərində müha-fizəkar qüvvələrin mövqeyini tənqid edərək müasir, hüquqi dövlət quru-culuğu naminə islahatların aparılma-sının əhəmiyyətini qeyd etməklə in-qilabı dəyişikliklər vasitəsilə islahat yox, islahatlar vasitəsilə inqilabı də-yişikliklər yaratmağın tərəfdarı oldu-ğunu bildirmişdi. Unikal bir şəxsiyyət olan Heydər Əliyev fenomeni şəxsi həyatda və siyasi fəaliyyətdə möv-cud olan aspektlərin vəhdətindən ibarətdir: qeyri-adi intuisiya, güclü məntiq, məhir nətiqlik məhərəti, fe-nomenal yaddaş, rəasional düşünce, səmimi zəhm və s. Bütün bu keyfi-yətləri özündə əhətiya edən şəxsiyyət müxtəlif bilik və fəaliyyət sahə-lərində mütəxəssislərlə yüksək rəngli söhbətləri, fikir mübadiləsi, polemika etmək şəriştəsi həm də onun daxili zənginliyinin əlavə təzahürləridir. Böyük maraqları kiçik maraqlardan, mühümün qeyri-mühümədən, çətin mümkün olanı heç mümkün olma-yandan seçə bilmək bacanağı da bö-yük dövlət xadimlərinə xas olan xüsusiyyətlərdəndir.

Xalqımızın ağısaqqallıq, böyük-lük, liderlik təsəvvürləri ulu öndərin Azərbaycanın tarixi, elmi, mədəniyyəti ilə bağlı geniş biliyə ma-lilik olması, dövrünün böyük alimi, müfəkkiri, habelə ədəbiyyat və sə-

dudlarını, həm də gərçəkliyi, situasi-yanı düzgün qiymətləndirməsi insa-nın nadir istedadıdır. Çətinlik dərəcə-sindən asılı olmadan bütün səyləri məhz həlli mümkün problemlərə yö-nəltmək, iradə nümayiş etdirməklə mövqeyindən dönməmək, ısrarlı ol-maq ümummilli lider Heydər Əliye-vin spesifik xüsusiyyətlərindəndir. Dünya elmində böyük keşifləri ilə xa-tırlanan İ.Nyutonun - "Dahilik müəy-

dadla birlikdə olanda müəyyən ver-diş və ictimai-praktik fəhm formalaş-dır. Bu isə operativ və qəti qərarlar qəbul etməyi, təhlil edilməklə analiz-sintez uzun müddət tələb edən qarşı-situasiyalarda öz intuisiyasına istinad edərək düzgün yol seçməyi bac-ararı Heydər Əliyevə xas olan key-fiyyətlərdir. Burada İsveç müfəkkiri və filosofu Anri Frederikin bir fikrini yada salmaq yerinə düşərdi: "Baş-

da keçirilən görüşlər bu cəhətdən çox ibarətimiz idi. Belə ki, ümummilli liderin təcrübəsi, istedadı, ictimai-praktik fəhminin formalaşdırdığı öz-güven əsasında bu ideyaların real-laşmasına olan inam o qədər güclü idi ki, onun həm Qərb, həm də Şərq ölkələrinin milli maraqlarına uyğun olduğuna istinad edir, böyük dövlət-lərə, super güclərə ideya verirdi. Bö-yük vəsaitlər, gərgin işlər, əmək tə-

Ötən əsrin sonlarında ulu öndər ali hakimiyyətə gələndə Azərbaycanda dövlət böhranı son həddə idi, dövlətsizlik şəraiti yaranmışdı və hər şeyi sıfırdan başlatdı. Məhz bu səbəbdən də müasir Azərbaycan dövlətinin yaradılması Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. O, Azərbaycanda sadəcə dövlət qurmaqla kifayətlənmədi, dövlətçilik ənənəsini formalaşdırdı, dövlətçilik ideologiyasını, psixologiyasını yaratdı.

yən səmte yönəlmiş fikrin dözümlü-yüdü" fikrini Heydər Əliyevə gəmil etsək, təkə fikrin deyil, məqsəd-zənginliyinin əlavə təzahürləridir. Böyük maraqları kiçik maraqlardan, mühümün qeyri-mühümədən, çətin mümkün olanı heç mümkün olma-yandan seçə bilmək bacanağı da bö-yük dövlət xadimlərinə xas olan xüsusiyyətlərdəndir.

qaları üçün çətin olan işi asanlıqla gö-rən insan istedadlıdır. İstedadlını görə bilmədiyi işi gö-rən insan dahi-yönlü, ardıcıl səylərin dözümlü-yünü də qeyd etmək yerinə düşərdi. Mə-sələn, Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru kə-məri layihəsinin beynəlxalq səviyyə-də olan çətinliklərə, global müqavi-mətlərə baxmayaraq, sonra reallaş-ması Heydər Əliyevin məqsədyönlü mövqə ardıcılığı və əzmkarlığı ilə bağlı idi. Təsəffüf deyildir ki, bunu BP şirkətinin prezidenti Con Braun da etiraf etməmişdir. O qeyd edirdi ki, sərmayə qoymaq istəyən hər kəs üçün regional sabitliyin olması əsas şərtidir. Eyni zamanda, regionda la-zım olan və çox mühüm olan sabitli-yi formalaşdırmaq və möhkəmlən-dirmək üçün Heydər Əliyevi öz nüf-u-zundan istifadə etməyə dəvət etmiş-di. Bu da təsdiq edir ki, yeni dövlət quran Azərbaycanda da liderin nü-fuzu, beynəlxalq şöhrəti əlavə im-puls idi.

1988-1993-cü illərdə ölkədə gər-ginləşmiş münasibətlər sisteminin nizamə salınması, çıxış yolunun ta-pılması ümidsiz görünürdü. Lakin müdrik xalqımızın həlledici məqam-larda təbii seçimi sayəsində öz dahi rəhbərini hakimiyyətə dəvət etməsi xatolik vəziyyətin, hadisələrin gedi-şatını dəyişərək idarə olunan məcraya yönəltməyə nail olundu. Sabitlik əldə olunduqdan sonra bəzi "siya-sətçi"lər belə böyük tarixi xidməti ki-çiltməklə, liderin, tarixi şəxsiyyətin ro-lunu etiraf etməməklə üçün - "onun nüfuzu bizdə olsaydı" və s. kimi ifadə-lərlə özlərinə bəraət qazandırmağa çalışırdılar. Unudurdular ki, hər bir xalq ballı dövrlərdə məhdud sayda tarixi şəxsiyyət yetişdirə bilər. Buna bəzən əsrlər də kifayət etmir. Həmçin-nin geniş siyasi təcrübənin qazanıl-mış qiymətləndirə bilmək istədiyi heç də həmiyə nəşib olmur. Həmçin-öz savad və qabiliyyətinin hü-

ləb edən global layihələr həyata ke-çirilməyə başladıqdan, dönməz pro-sesə çevrildikdən sonra Azərbayca-nın maraqlarının təmini de-fakto real-laşmış olurdu.

Heydər Əliyev şəxsiyyətinin müdrikliyinin bir əlaməti də optimal zaman və məkanda güzəşt etmək qabiliyyətidir. Doğrudan da, "Əsrin müqaviləsi" kimi beynəlxalq layihələrin həyata vəsiqə alması, öz siyasi xəttini yeritmək mahiyyətindən çıxış edərək böyük və ali maraqlar naminə kiçik və cari maraqlarda qarşı tərəfə güzəşt etmək tələ-yüklü, həlledici məsələlərdə ısrarlı olmaqla, xırda və öləri məsələlərdə müvəqqəti yan keçməyi bacarmaq qabiliyyətidir. Konkret desək, fəali-yətinin cari və gündəlik hadisələr əsa-sında deyil, regional-beynəlxalq ten-densiyalar əsasında qurmaq son məqsədin əldə olunmasına yönəldilmiş mürekkəb, çoxpilləli proqramlar müəllifi Heydər Əliyevi səciyyələndi-rən ən mühüm cəhətlərdən biridir. Gərçəkliyin müxtəlif rakursları ara-sında əlaqəni aydın gö-rən Heydər Əliyev dühası sayəsində ictimai-si-yasi, iqtisadi və mədəni-mənəvi sa-hələrdə islahatlar növbəli şəkildə deyil, kompleks şəkildə həyata keçi-rildi. Nəticədə tanınmış xarici şirkət-lərlə bağlanmış müqavilələrin də si-yasi əhəmiyyətə malik olmaqla ön-cədən düşünülmiş coğrafi-siyasi planların tərkib hissəsi olduğu illər sonra əksəriyyət tərəfindən dərk edildi.

Bütün bunlar bir daha təsdiq edir ki, ulu öndər tələyin qismət etdiyi büt-ün məziyyətlərdən, bilik və qabili-yətlərdən öz şəxsi məqsədləri üçün deyil, millət və xalq yolunda istifadə etməklə milli tərəqqinin aparıcı qüv-vəsinə çevrildi.

Hümbət MUSAYEV.